

**«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱԿՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝

«Սովորողների ինքնուրույնության և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը կրտսեր դպրոցում»

Առարկա՝

Մանկավարժություն

Հեղինակ՝

Ցողիկ Պողոսյան

Մարզ՝

Արմավիր

**Ուսումնական
հաստատություն՝**

Փարաքարի միջնակարգ դպրոց

Էջմիածին-2022

Բովանդակություն

Ներածություն..... 3

Գլուխ 1

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

1.1 Կրտսեր դպրոցականների մոտ ինքնուրույնության ձևավորուման ուղղիները հոգեբանա-մանկավարժական գրականության մեջ.....5

1.2 Կրտսեր դպրոցականի ինքնուրույնության ձևավորման առանձնահատկությունները.....

ԳԼՈՒԽ 2

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

2.1 Կրտսեր դպրոցականի ինքնուրության զարգացման մանկավարժական մեթոդները.....

2.2 Խաղը որպես կրտսեր դպրոցականի ինքնուրույնության ունակության ձևավորման արդյունավետ միջոց.....

Եզրակացություն.....17

Գրականություն.....18

Ներածություն

Հետազոտության արդիականությունը: Կրտսեր դպրոցականների ուսուցման գործընթացում մեծ դեր ու նշանակություն ունի ինքնուրույն աշխատանքը: Ինքնուրույն աշխատանքը դիտարկվում է որպես ուսուցման միջոց: Աշակերտների ինքնուրույն գործունեությունը կարևոր է ինչպես դպրոցում, այնպես էլ կյանքի բոլոր բնագավառներում: Ողջ կյանքի ընթացքում սովորողների ինքնուրույն աշխատանքի ընթացքում են զարգանում գիտելիքների յուրացման գործընթացն իրականացնող ճանաչողական կարողություններն ու հմտությունները: Ժամանակակից տարրական դպրոցների ծրագրերը պարունակում են ինքնուրույնություն և սովորելու կարողություն ձևավորելու պահանջ: Վերջինս արտացոլված է նաև ՀՀ հանրակրթական պետական չափորոշչում: Տարրական դպրոցների ծրագրերը պարունակում են անկախություն կրթելու և սովորելու կարողություն ձևավորելու պահանջ: Ինքնուրույնությունը, որի հիմքերը դրվում են դեռևս 1-ին դասարանում, համարվում է կրտսեր աշակերտի ձևավորված կրթական գործունեության ցուցիչներից մեկը:

Հետազոտության առարկան: Աշակերտների ինքնուրույն գործունեությունն է տարրական դպրոցում:

Հետազոտության նպատակը: Աշակերտների ինքնուրույն գործունեության նպատակի սահմանումն է արդի ժամանակաշրջանում կարևորելով այն արժեքավոր մտքերը, գաղափարները, որոնք այսօր կարելի է արդյունավետ կիրառել մանկավարժության տեսության մեջ և պրակտիկայում:

Հետազոտության խնդիրները: Նպատակից բխող խնդիրներն են.

1. Ուսումնասիրել հետազոտական խնդրի վերաբերյալ հոգեբանական և մանկավարժական գրականությունը:

2. Տալ ուսումնասիրված երևույթների էական բնութագիրը.

3. Բացահայտել կրտսեր աշակերտների ինքնուրույնության ձևավորման առանձնահատկությունները.

4. Բացահայտել խաղային գործունեության բովանդակությունը՝ որպես ինքնուրույնության հմտությունների զարգացման միջոց:

Առաջադրված խնդիրները լուծելու համար օգտագործվել են հոգեբանական և մանկավարժական գրականության ուսումնասիրության և վերլուծության մեթոդները:

Հտազոտական աշխատանքի կառուցվածքը: Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլուխներից, եզրակացությունից, հղումների ցանկից: Աշխատանքի ընդհանուր ծավալը կազմում է համակարգչային 19 էջ:

ԳԼՈՒԽ 1

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

1.1 Կրտսեր դպրոցականների մոտ ինքնուրույնության ձևավորուման ուղղիները հոգեբանա-մանկավարժական գրականության մեջ

Գիտակցելով, որ ինքնուրույնությունը անհատականության ձևավորման ամենակարևոր բաղադրիչներից մեկն է, ժամանակակից շատ գիտնականներ փորձել են բացահայտել դրա էությունը: Իսկապես, ինքնուրույնության կրթության խնդիրը պահանջում է այս երևույթի հստակ սահմանում: Արդի հայերենի բացատրական բառարանում «ինքնուրույնություն» բառը մի քանի իմաստ ունի՝ ինքնուրույն լինելը, ինքնուրույնի հատկությունը՝ վիճակը¹: Ռուսաց լեզվի բացատրական բառարանում առօրյա կյանքում «ինքնուրույնություն» բառը մի քանի իմաստ ունի՝ անկախ, ազատ, անկախ գործողությունների ունակ, դատողությունների ընդունակ, մեկուսացված ուրիշներից, իրականացվում է ինքնուրույն, առանց արտաքին օգնության և առաջնորդության, ոչ մի կողմնակի ազդեցություն, եզակի²: Ինքնուրույն դառնալը երեխայի օբյեկտիվ անհրաժեշտությունն է և բնական կարիքը: Այն կապված է գենոտիպի ընդհանուր հատկության հետ, որը մարդուն հնարավորություն է տալիս կատարել ոչ միայն տարրական, այլև ավելի բարձր մակարդակի գործողություններ: Այնուամենայնիվ, ինքնուրույն գործելու ցանկությունը չի բացառում արտաքին օգնության հնարավորությունը կամ նույնիսկ ցանկալիությունը: Ըստ երևույթին, ավելի ճիշտ կլիներ անկախությունը սահմանել ոչ միայն որպես ազատություն արտաքին ազդեցություններից և պարտադրանքներից, այլ նաև որպես «դիմադրելու,

¹ Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան 1976թ., էջ 501:

² Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов. М.: Оникс, 2017. С. 142

արտաքին ազդեցություններին չտրվելու, դրանք ձեր մտքում մշակելու կարողություն»³:

Ինքնուրույնության դաստիարակության խնդրի վերաբերյալ հսկայական մանկավարժական կյանքեր են պարունակում Կ.Դ. Ուշինսկու և Ն.Կ. Կրուպսկայայի աշխատությունները:

Իր աշխատություններում Կ.Դ. Ուշինսկին բազմիցս ընդգծել է ուսանողների ակտիվության և անկախության կարևորությունը ուսումնական գործընթացում՝ սահմանելով ուսուցչի դերը՝ ղեկավարել և ուղղորդել նրանց աշխատանքը: Առաջին անգամ նա ուսուցչի առաջ խնդիր դրեց «սովորեցնել աշակերտներին սովորել, ձեռք բերել նոր գիտելիքներ»:

Ն.Կ. Կրուպսկայայի աշխատություններում մանրամասնորեն բացահայտվում են մատաղ սերնդի զարգացման համար ինքնուրույնության դաստիարակության կարևոր նշանակությունները: Հայտարարելով, որ դպրոցը չի արթնացնում աշակերտական նախաձեռնությունը, նա գրել է նոր, անկախ դպրոցի ստեղծման անհրաժեշտության մասին⁴:

Լ.Ս. Վիգոտսկին անհրաժեշտ համարեց կազմակերպել «կրթական միջավայրը» այնպես, որ այն երեխայի մոտ առաջացնի ինքնուրույն մարզվելու մղում և մարզման գործընթացից ներքին հաճույք:⁵

Ինքնուրույն գործունեության կարևորությունը երեխայի զարգացման գործում ակտիվ կերպով արտացոլվում են նաև Շ.Ա. Ամոնաշվիլու, Մ.Մոնտեսսորիի, Ա.Կ. Օսկիցկու, Լ.Ն. Սկատկինի, Տ.Ս. Պանֆիլովի և այլոց աշխատություններում:

Ինքնուրույնության ձևավորման լավագույն պայմանները ստեղծագործական գործունեությունն են՝ անհատի ինքնադրսևորման հիմնական ոլորտը: Ստեղծագործական աշխատանք կատարելու համար անհրաժեշտ է ինքնուրույն ձեռք բերել անհրաժեշտ տեղեկատվություն, կարողալ խնդրի վերաբերյալ գրականությունը: Ստեղծագործությունը սկսվում է դասարանից և շարունակվում է դրանց ավարտից հետո՝ արտադասարանական աշխատանքներում և շրջաններում: Կա շարունակական գործընթաց՝ տարբեր ձևերով պարտադիր ամփոփմամբ: Հաջորդ կարևոր պայմանը հատուկ գիտելիքների, հմտությունների և կարողությունների առկայությունն է: Նրանք որոշում են ուսանողների ինքնուրույն գործելու պատրաստակամությունը: Աշակերտը, ով մերժում է օգնությունը և

³ Жарова Л.В. Учить самостоятельности: Кн. для учителя / Л.В. Жарова // М.: Просвещение, 2015. С.47

⁴ Ушинский К.Д. Избранные труды/К.Д. Ушинский. М.: Дрофа, 2005. С. 156

⁵ Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский.М.: АСТ., 2015. С. 358

միևնույն ժամանակ ձգտում է անկախության, ավելի հավանական է, որ ինքնահավան լինի, եթե նա չունի անհրաժեշտ հմտություններ: Ուստի կարևոր է նպաստել ուսումնական գործունեության անհրաժեշտության, ուսումնական գործունեության շարժառիթների ձեռքբերմանը: Դա սովորելու ցանկությունն ու ունակությունն է, որը բնութագրում է կրտսեր աշակերտին որպես կրթական գործունեության առարկա, ով ունի այնպիսի կարևոր անձնական հատկություններ, ինչպիսիք են անկախությունը, նախաձեռնությունը, պատասխանատվությունը և այլն:

1.2 Կրտսեր դպրոցականի ինքնուրույնության ձևավորման առանձնահատկությունները

Կրտսեր դպրոցական տարիքը ընգրկում է 6-10 տարեկանը: Այն անձի կայացման կարևորագույն փուլերից մեկն է, որի ընթացքում տեղի է ունենում անհոգ մանկությունից անցում այնպիսի մի շրջանի, երբ անհրաժեշտություն է ծագում նոր դերեր կրել, պատասխանատու լինել, տարբեր պահանջներ իրականացնել: Այս շրջանում հակասության մեջ են մտնում երկու հիմնական դրդապատճառ՝ անհրաժեշտության և ցանկության:

Մի կողմից, առաջնորդվելով անհրաժեշտության պահանջմունքով, երեխան բացահայտում է հասուն կյանքը, իսկ մյուս կողմից, դրդված լինելով ցանկության պահանջմունքով, երեխան ցուցաբերում է այնպիսի վարք, որը վերադարձնում է իրեն մանկության աշխարհ, որտեղ ամենը ապահով է, ծանոթ, իրականանալի, չկան որոշակի պարտականություններ և պահանջներ: Երեխայի հոգեկան զարգացման կենտրոնում է հայտնվում կամաձինության ձևավորումը /պլանավորում, գործողությունների զարգացման ծրագիր, վերահսկողության իրականացում/⁶

Կրտսեր դպրոցական հասակում հնարավոր է հաջողությամբ ձևավորել մեր կողմից ուսումնասիրվող որակը, հիմնվելով կրտսեր դպրոցականների բնորոշ հոգեբանական հատկանիշների վրա: Հոգեբանները նշում են երեխայի անկախության ակտիվ ցանկությունը, որն արտահայտվում է անկախ գործողության հոգեբանական պատրաստակամությամբ: Կրտսեր աշակերտների մոտ աճում է անկախության կարիքը, նրանք ցանկանում են իրենց կարծիքն ունենալ ամեն ինչի մասին, լինել անկախ իրենց գործերում և գնահատականներում:

Նկարագրելով կրտսեր դպրոցականի անկախությունը՝ նշվում է նրա անհատական դրսևորումների անբավարար կայուն և հիմնականում իրավիճակային բնույթը: Ինչ է կապված այս տարիքի հոգեկան հատկանիշների հետ: Ակտիվ

---

⁶<https://chalikyansusanna.home.blog/2019/12/08/%D5%AF%D6%80%D5%BF%D5%BD%D5%A5%D6%80-%D5%A4%D5%BA%D6%80%D5%B8%D6%81%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%BF%D5%A1%D6%80%D5%AB>

գործունեության և անկախության ցանկությունը որոշվում է կրտսեր դպրոցականի հոգեկանին բնորոշ հատկանիշներով՝

1. հուզականություն,
2. տպավորվողություն,
3. շարժունակություն:

Կրտսեր դպրոցականի եությունն ունի այնպիսի առանձնահատկություն, ինչպիսին է իմպուլսիվությունը, անմիջական ազդակների, դրդապատճառների ազդեցության տակ, պատահական առիթներով, առանց մտածելու և կշռադատելու բոլոր հանգամանքները անմիջապես գործելու միտում:

Կրտսեր դպրոցականները շատ զգացմունքային են, չգիտեն ինչպես զսպել իրենց զգացմունքները, վերահսկել իրենց արտաքին դրսևորումը, շատ անմիջական և անկեղծ են արտահայտում ուրախությունը, տխրությունը, վախը: Նրանք աչքի են ընկնում հուզական մեծ անկայունությամբ, տրամադրության հաճախակի փոփոխություններով: Ինքնուրույնությունը կարևոր կամային հատկանիշ է: Որքան փոքր են աշակերտները, այնքան թույլ է նրանց ինքնուրույն գործելու ունակությունը: Նրանք չեն կարողանում կառավարել իրենց, ուստի ընդօրինակում են ուրիշներին: Որոշ դեպքերում անկախության բացակայությունը հանգեցնում է ենթադրելիության աճի երեխաները ընդօրինակում են և՛ լավը, և՛ վատը: Ուստի կարևոր է, որ ուսուցչի և շրջապատի մարդկանց վարքագծի օրինակները դրական լինեն:

3. Նոր լուծումների մշտական որոնումը, ձեռք բերված գիտելիքների ընդհանրացումն ու համակարգումը, դրանց տեղափոխումը լիովին ոչ ստանդարտ իրավիճակներ աշակերտի գիտելիքները դարձնում են ավելի ճկուն, ձևավորում ստեղծագործ անհատականություն:

4. Ստեղծագործական աշխատանքը դպրոցականների ինքնուրույն գործունեության համակարգի պսակային ձեռքբերումն է: Այս աշխատանքները ամրապնդում են գիտելիքների ինքնուրույն որոնման հմտությունները, ստեղծագործ անհատականություն ձևավորելու ամենաարդյունավետ միջոցներից են:

Ա.Ի. Չիմսյայան ընդգծում է, որ աշակերտի ինքնուրույն աշխատանքը դասարանում նրա ճիշտ կազմակերպված ուսումնական գործունեության հետևանք է, ինչը դրդում է դրա ինքնուրույնության ընդլայնմանը, խորացմանն ու շարունակությանը ազատ ժամանակ: Անկախ աշխատանքը համարվում է ուսումնական գործունեության ամենաբարձր տեսակը, որն աշակերտից պահանջում է բավականաչափ բարձր ինքնագիտակցում, ռեֆլեքսիվություն, ինքնակարգապահություն, պատասխանատվություն և աշակերտին բավարարվածություն տալով՝ որպես ինքնակատարելագործման և ինքնագիտակցության գործընթաց⁸:

Ճանաչողական մոտիվացիայի խթանման, ինչպես նաև ինքնուրույնության ձևավորման արդյունավետ միջոցներից է ուսումնական գործընթացում **խնդրահարույց իրավիճակների ստեղծումը**: Ա.Մ. Մատյուշկինը խնդրահարույց իրավիճակը բնութագրում է որպես «օբյեկտի և սուբյեկտի մտավոր փոխազդեցության հատուկ տեսակ, որը բնութագրվում է սուբյեկտի (աշակերտի) այնպիսի հոգեվիճակով խնդիրների լուծման ժամանակ, որը պահանջում է նոր գիտելիքների կամ մեթոդների հայտնաբերում (հայտնաբերում կամ յուրացում). սուբյեկտին նախկինում անհայտ գործունեության մասին»: Այլ կերպ ասած, խնդրահարույց իրավիճակն այն իրավիճակն է, երբ սուբյեկտը (աշակերտը) ցանկանում է իր համար ինչ-որ բարդ առաջադրանքներ լուծել, բայց չունի բավարար տվյալներ և ինքը պետք է փնտրի դրանք:

Տարրական դասարանների աշակերտների ինքնուրույնության զարգացման արդյունավետ գործիքը կրթության **խմբակային ձևն** է: Խմբային ձևերի օգտագործումը հանգեցնում է նրան, որ ուսանողները մեծացնում են ճանաչողական գործունեությունը և ստեղծագործական անկախությունը:

Երեխաների հաղորդակցման ձևի փոփոխություն, աշակերտներն ավելի

⁸ Зимняя А.И. Педагогическая психология / А.И. Зимняя / М.: Логос. 2015. С. 78

ճշգրիտ են գնահատում իրենց կարողությունները. երեխաները ձեռք են բերում հմտություններ, որոնք կօգնեն նրանց հետագա կյանքում՝

1. պատասխանատվություն
2. տակտ
3. վստահություն:

Ուսումնական գործընթացը պետք է կազմակերպել այնպես, որ յուրաքանչյուր աշակերտ կարողանա գիտակցել իր կարողությունները, տեսնել իր առաջադիմության ընթացքը, գնահատել սեփական և խմբային աշխատանքի արդյունքը՝ միաժամանակ զարգացնելով իր մեջ անկախությունը՝ որպես մարդու հիմնական հատկություններից մեկը:

Կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական ինքնուրույնության ձևավորման հարցում առանձնահատուկ դեր ունի կիրառական գործունեությունը, որը բնութագրվում է գաղափարների իրագործման ազատությամբ՝ տարբեր նյութերի և տեխնոլոգիաների կիրառմամբ օրիգինալ արտադրանքի ստեղծման գործում:

Գեղարվեստա-դիզայնական գործունեությունը թույլ է տալիս՝

1. ընդլայնել երեխայի պատկերացումները շրջապատող իրականության մասին,
2. հարստացնել նրա կյանքի փորձը,
3. կենտրոնանալ աշխարհի նկատմամբ փոխակերպող վերաբերմունքի վրա:

Երեխաների կողմից արվեստի և դիզայնի գործունեության զարգացման համակարգված մոտեցումը նրանց հնարավորություն է տալիս կուտակել գեղագիտական, տեխնոլոգիական, սոցիալական, աշխատանքային փորձ՝ դրանով իսկ ապահովելով երեխայի ստեղծագործական գործունեության զարգացումը ամենաբարձր մակարդակով:

Ըստ Վ.Բ. Լեոնտևի, այս տարիքի երեխաների անկախության ձևավորման արդյունավետ մեթոդ է տոների նախապատրաստումն ու անցկացումը, ինչը հնարավորություն է տալիս ցուցաբերել նախաձեռնություն, ստեղծագործականություն և անկախություն:

Ուսուցիչը մեծ հնարավորություններ ունի դասարանում և արտադասարանական աշխատանքում սովորողների ինքնուրույնության զարգացման և դրսևորման համար: Ուսուցչի և աշակերտի փոխազդեցությունը կարևոր է կրտսեր աշակերտի անկախության ձևավորման գործում: Երեխան կարող է ինքնուրույն ստեղծել համատեղ գործողություններ, եթե ինչ-որ բան հնարավոր չէ

իրականացնել անհատապես: Երեխաների այս տեսակի անկախության օրինակ են երեխայի հարցերը մեծահասակներին: Այս դեպքում արժե խոսել անկախության մասին՝ որպես ուսուցչի հետ կրթական հարաբերություններ կառուցելու երեխայի նախաձեռնության դրսևորում: Անկախությունը գործում է որպես երեխայի նախաձեռնողական գործողություն մանկավարժական ազդեցության նկատմամբ:

Ժամանակակից դպրոցական կրթության կատարելագործումն անխուսափելիորեն, որոշակի փոփոխություններ է ենթադրում ինքնուրույն տնային աշխատանքի կազմակերպման մեջ: Այսօր անհնար է անտեսել տնային առաջադրանքների ներուժը, ինչպես տնային առաջադրանքի ճիշտ կազմակերպումը, դրա տեսակը, ձևը, բովանդակությունը, թույլ է տալիս զարգացնել մտածողության որակը, որն անհրաժեշտ է բնավորության այնպիսի կարևոր հատկությունների ձևավորումը, ինչպիսին է ինքնապահովումը և պատասխանատվությունը: Հատկապես տնային աշխատանքը որպես կազմակերպման ձև: Ուսանողների ինքնուրույն, անհատական աշխատանք արտադասարանական ժամերին, ունի մասնակցի անհատականությունը ձևավորելու հսկայական ներուժ: Ճանապարհին ոչ միայն փակել կամ կրկնել այս կամ այն բանը սկզբնական վերապատրաստման դասընթացի նյութը և, հատկապես կարևորը, ձևը կարևոր կարողություններ և հմտություններ ուսանողների ինքնուրույն գործունեության համար⁹:

Տնային աշխատանք կատարելիս ուսանողներին տրվում է ավելի մեծ անկախություն իրենց աշխատանքում: Նրանք ունեն ընտրության տեմպ և կատարման եղանակներ, ավելացնելով կամ նվազեցնելով իր անհատական ուսումնասիրության ժամանակը: Սա կարևոր խթան է երեխաների մոտ ինքնուրույնության ձևավորման գործում:

Սովորողների տնային ուսումնական աշխատանքը փաստորեն դասի շարունակությունն է տանը: Առանձին գիտնականներ պնդում են, որ սովորողների ինքնուրույնության հիմնական ձևը՝ տնային աշխատանքն է: Այս կարծիքը մասամբ է ճիշտ, քանի որ սովորողների ինքնուրույն աշխատանքն իրագործվում է ուսուցման ողջ գործընթացում, բոլոր դասերին, դասերի բոլոր փուլերում, ինչպես նաև գործնական բազմազան բնույթի աշխատանքներում, արտադասարանային և արտադպրոցական աշխատանքներում: Վերոնշյալ բոլոր աշխատանքների տնային նպատակը մեկն է, խորացնել և լայնցնել սովորողների ձեռք բերած գիտելիքները , դրանք կայունացնել, կիրառել պրակտիկայում և այդ գիտելիքների հիման վրա

⁹ Յու. Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն/ուսումնական ձեռնարկ/, 2005թ., էջ 215:

կատարելագործել նրանց կարողություններն ու հմտությունները: Տնային աշխատանքի գլխավոր առանձնահատկությունը աշակերտների լրիվ ինքնուրույնության ապահովումն է: Այս դեպքում բացակայում է ուսուցչի ղեկավարությունը: Նրանք առաջնորդվում են դասի ընթացքում ուսուցչի տրված խորհուրդներով ու ցուցումներով:

Արդի ժամանակաշրջանում ավելի է մեծանում սովորողների տնային աշխատանքի կատարման դերը, քանի որ այժմ խնդիր է դրվում ամեն կերպ զարգացնել նրանց ճանաչողական ինքնուրույնությունն ու ստեղծագործական գործունեությունը և դրանք հիմք դարձնել հետագայում նրանց ինքնուսուցումն ու ինքնակրթությունը զարգացնելու համար:

Տնային աշխատանքի մյուս առանձնահատկությունը տրված դասի շարունակությունն ու զարգացումն է: Տնային առաջադրանքները կատարելիս սովորողները լայնացնում ու խորացնում են իրենց գիտելիքները, կարողություններն ու հմտությունները, դաստիարակվում են ինքնակառավարման և ինքնուրույնության զգացումներով¹⁰:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ ինքնուրույնության դաստիարակման վերը նշված բոլոր եղանակները, միջոցները, ձևերն ու մեթոդները իրենց համակարգվածությամբ և ճիշտ օգտագործմամբ ձևավորում են այն որակը, որը մենք ուսումնասիրում ենք կրտսեր դպրոցականների մոտ:

---

¹⁰ Յու. Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն/ուսումնական ձեռնարկ/, 2005թ., էջ 216-217 էջեր:

2.2 Խաղը որպես կրտսեր դպրոցականի ինքնուրույնության ունակության ձևավորման արդյունավետ միջոց

Խաղը մարդկային մշակույթի եզակի երևույթ է, դրա սկզբնաղբյուրն ու գագաթնակետը: Քաղաքակրթության ամենավաղ սկզբներից խաղը կիրառվել է անհատականության ամենակարևոր գծերը դաստիարակելու համար: Ոչ մի այլ գործունեության մեջ մարդն այնքան ինքնամոռացություն, իր հոգեֆիզիոլոգիական, ինտելեկտուալ ռեսուրսների բացահայտում չի ցուցաբերում, ինչպես խաղում է: Խաղը երեխայի «ես»-ի ամենակարևոր, ունիվերսալ ոլորտն է, որում տեղի են ունենում «ես»-ի հզոր գործընթացներ՝ ինքնակենդանացում, ինքնաքննություն, ինքնորոշում, ինքնարտահայտում և ինքնավերականգնում:

Խաղը միջոց է, որպեսզի երեխան ճանաչի իրեն, իր կարողությունները, ունակությունները, իր սահմանները: Այդ իսկ պատճառով մանկական խաղերը ինքնակրթության կարևոր միջոց են: Դրանցում տեղի է ունենում կրթությունից անցում դեպի կամքի, բնավորության վրա ազատ գիտակցված աշխատանքի, դրական սովորությունների զարգացմանը և անհրաժեշտ հմտությունների ձեռքբերմանը:

Երեխաների համար խաղի արդյունքը միշտ չէ, որ կարևոր է, նրանց դուր է գալիս այն գործընթացը, որում հսկայական կրթական հնարավորություններ կան: Երեխաների համար սա իրական հմտություններ, իրական մարդկային որակներ պահանջող աշխատանք է, նրանք խաղի մեջ հաղթահարում են լուրջ դժվարություններ՝ զարգացնելով իրենց կարողություններն ու միտքը: Խաղն առանձնահատուկ տեղ է գրավում կրտսեր աշակերտների կյանքում, քանի որ. նրանք դրա նկատմամբ չեն կորցրել հետաքրքրությունը, դա հնարավորություն է տալիս էմոցիոնալ դրսևորումների դուրս գալուն, հարուստ է կոլեկտիվ գործողություններով: Խաղերում դպրոցականներն իրենք են նպատակներ դնում, միջոցներ են գտնում, դերեր են բաշխում, վերահսկում դրանց իրականացումը և կանոնների պահպանումը: Խաղերը արագորեն բացահայտում են առաջնորդներին, ովքեր իրենք են ստանձնում դերերը կամ ընտրվում են: Հենց խաղի մեջ երեխաները մտնում են այնպիսի հարաբերությունների մեջ, որոնք

իրական կյանքում նրանց համար անհասանելի են (փոխադարձ վերահսկողություն, փոխօգնություն)¹¹:

Խաղում, իհարկե, դրսևորվում են երեխաների ինքնուրույնության և ստեղծագործելու տարբեր մակարդակներ: Այն միշտ պարունակում է վերարտադրություն, կրկնություն, բայց անշուշտ կան ստեղծագործական անկախության տարրեր: Ճիշտ գնահատելով խաղը՝ ուսուցիչը դրա մեջ տեսնում է անկախությունը զարգացնելու միջոց: Հասկանալով խաղի խթանիչ դերը՝ ուսուցիչները և ծնողները փնտրում են նոր խաղային տեսարաններ, որոնցում երեխաները կարող են բավարարել նոր դերերի կարիքը և միևնույն ժամանակ հարստացնել իրենց սոցիալական փորձը: Խաղի ընթացքում կրտսեր աշակերտի մոտ առաջանում է ինքնուրույն գործողություններ կատարելու խթան: Դրանում նա ձգտում է ընդօրինակել մեծահասակների գործունեությունը:

Կ. Գելֆանը և Ս.Ա. Շմակովը ինքնուրույնության զարգացման գործում մեծ նշանակություն են տալիս դերային խաղին: Զանի որ կրտսեր դպրոցականները զգացմունքային են և իմպուլսիվ, դերային խաղում նրանք մեծ բավականություն են ստանում դերի տեղակայման հետ կապված հուզական փորձառություններից, կոլեկտիվ խաղային կարեկցանքից: Դերախաղի ազդեցությունը անձի ինքնուրույնության վրա կայանում է նրանում, որ երեխաները նմանակում են մեծերին, և դա դառնում է խաղային գործունեության շարժառիթ¹²:

Դեռ խորհրդային տարիներին հոգեբաններ և մանկավարժներ Տ.Ե. Կոնսիկովա, Մ.Վ.Լեյկինա, Ս.Ա. Շմակովը և մյուսները դերային խաղերը բաժանեցին մի քանի խմբերի.

1) առօրյա խաղեր

2) խաղեր հիմնված երեխաների կյանքի պատմությունների վրա.

3) մասնագիտական պատմություններ.

4) հերոսական-ռոմանտիկ խաղեր

5) խաղեր, որոնք հիմնված են գրքերի, ֆիլմերի, հեռուստաշոունների պատմությունների վրա:

Լ.Վ. Գոնչարիկն առանձնացնում է հետևյալ փուլերը¹³.

¹¹ Жуковская Р.И. Воспитание ребенка в игре / Р. И. Жуковская. М., 2015.С. 45-47

¹² Гельфан Е.М., Шмаков С.А. От игры к самовоспитанию / Е. М. Гельфан, С. А. Шмаков. М.: Педагогика, 2015. С.119:

¹³ Гончарик Л.В. Влияние групповой формы работы на формирование развитие учебной мотивации // Начальная школа. 2018. № 4.С. 41-45

1) ակտիվացնել երեխաների հետաքրքրությունը ճանաչողական խնդիրների լուծման, էմոցիոնալ հարմարավետ մթնոլորտ ստեղծելու համար,

2) այնպիսի առաջադրանքների իրականացում, ինչպիսիք են՝ երեխաներին ներառել խաղային միջավայրի թարմացման մեջ, ստեղծել ինտելեկտուալ և ստեղծագործ խաղերում ճանաչողական խնդիրների լուծման ուղիների ինքնուրույն որոնման հնարավորություն, ապահովելով նրանց զարգացումը,

3) որոնողական և ստեղծագործական գործունեություն, որտեղ երեխաները լուծում են խնդիրներ, ընտրում են նմանատիպերը, լուծում դրանք, բացատրում են լուծումը և հանդես գալիս նույն տեսակի ինտելեկտուալ խաղով,

4) սեփական գործունեության վերլուծություն, առարկայական-խաղային միջավայրի հետագա հարստացման ցանկության զարգացում,

Եզրակացություն

Ինքնուրույնության դաստիարակման վերը նշված բոլոր եղանակները, միջոցները, ձևերն ու մեթոդները իրենց համակարգվածությամբ և ճիշտ օգտագործմամբ ձևավորում են ինքնուրույնություն կրտսեր դպրոցականների մոտ:

Հոգեբանական և մանկավարժական գրականության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ տարբեր գործողություններ, ներառյալ խաղերը, նպաստում են կրտսեր ուսանողների ինքնուրույնության դաստիարակությանը: Կրտսեր ուսանողների դաստիարակության վրա խաղի ազդեցության առանձնահատկությունների բացահայտումը, խմբային խաղերում ակտիվությունը հուշում է, որ խաղի մեջ դրսևորվում են երեխաների անկախության և ստեղծագործելու ունակությունների տարբեր մակարդակներ: Այն միշտ պարունակում է վերարտադրության, կրկնության, ստեղծագործական անկախության տարրեր:

Ուսուցիչները և ծնողները խաղում են որպես անկախություն զարգացնելու միջոց: Նրանք փնտրում են նոր խաղային տեսարաններ, որոնցում երեխաները կարող են բավարարել նոր դերերի կարիքը և հարստացնել իրենց սոցիալական փորձը: Խաղում առաջանում է ինքնուրույն գործունեություն, որի մեջ աշակերտը ներգրավում է այլ երեխաների: Այս գործունեության մեջ նրանք ունակ են որոշակի ինքնակազմակերպման և ինքնուրույն պլանի, դրա իրականացմանը:

Երեխաների մոտ այս որակի զարգացման համար նպաստավոր է այնպիսի սոցիալ-հոգեբանական իրավիճակը, երբ երեխային վստահվում է ինչ-որ պատասխանատու գործ և, դա անելով, նա դառնում է առաջնորդ այլ մարդկանց, հասակակիցների և մեծահասակների համար, նրանց հետ համատեղ աշխատանքով: Այս առաջադրանքի իրականացման համար լավ պայմաններ են ստեղծվում ուսուցման և աշխատանքի խմբակային ձևերով:

Առաջարկում ենք պրոցում, ցածր դասարաններում ինքնուրույնության հմտությունների ձևավորման դիդակտիկ խաղի մեթոդներ, որոնք հաջողությամբ

կիրականացվեն դպրոցում կրտսեր դպրոցականների ինքնուրույնության դաստիարակության կրթական գործընթացում:

Գրականություն

- 1) Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան 1976թ., էջ 501:
- 2) Յու. Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն/ուսումնական ձեռնարկ/, 2005թ., էջ 215-217:
- 3) Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский.М.: АСТ., 2015. С. 358
- 4) Гельфан Е.М., Шмаков С.А. От игры к самовоспитанию / Е. М. Гельфан, С. А. Шмаков. М.: Педагогика, 2015. С.119:
- 5) Гончарик Л.В. Влияние групповой формы работы на формирование развитие учебной мотивации // Начальная школа. 2018. № 4.С. 41-45
- 6) Жарова Л.В. Учить самостоятельности: Кн. для учителя / Л.В. Жарова // М.: Просвещение, 2015. С.47
- 7) Жуковская Р.И. Воспитание ребенка в игре / Р. И. Жуковская. М., 2015.С. 45-47
- 8) Зимняя А.И. Педагогическая психология / А.И. Зимняя / М.: Логос. 2015. С. 78
- 9) Каиров И.А. Педагогика /И.А. Каиров.М.: 2015. 458 с
- 10) Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов. М.: Оникс, 2017. С. 142
- 11) Ушинский К.Д. Избранные труды/К.Д. Ушинский. М.: Дрофа, 2005. С. 15

Համացանց

- 12) <https://chalikyansusanna.home.blog/2019/12/08/%D5%AF%D6%80%D5%BF%D5%BD%D5%A5%D6%80-%D5%A4%D5%BA%D6%80%D5%B8%D6%81%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%BF%D5%A1%D6%80%D5%AB>